

**אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה**

המחלקה לחינוך תשפ"ג 2022-23

שם הקורס: מערכת החינוך בישראל: סוגיות מרכזיות ונקודות מפנה

מס' קורס: סמס' א'- 129.1.0140, סמס' ב'- 129.1.1402

שם המרצה: פרופ' יריב פניגר

שעות קבלה: יום ג' 11-12 בבנין 72 חדר 165

עוזרת הוראה: גב' יעל אהרוני

יעדי ההוראה:

מטרת קורס זה היא לערוך היכרות עם מערכת החינוך בישראל. הקורס יכלול שלושה נושאים עיקריים: (1) מגמות מרכזיות בהתפתחותה של מערכת החינוך בישראל תוך הדגשת ההקשר החברתי להתפתחויות אלו, (2) הגיוון הפנימי בתוך מערכת החינוך בישראל, (3) סוגיות מרכזיות במדיניות החינוך בישראל. נושאים אלו יידונו במהלך השיעורים מזוויות מחקריות שונות מתחומי ההיסטוריה, הסוציולוגיה, מדע המדינה וחקר מדיניות החינוך.

פרשיות לימודים:

- בתי ספר וחינוך בפלסטינה/א"י עד 1948
- לידתה של מערכת החינוך הישראלית 1948-1953
- התרחבות מהירה, פיצול פנימי מדיניות הטיפוח ומבחן הסקר 1953 - 1968
- אינטגרציה 1968 - 1990
- ביזור, בחירת בתי ספר וסטנדרטים חינוכיים 1990 - 2010
- המיעוט הערבי-פלסטיני במערכת החינוך בישראל
- החינוך הממלכתי-דתי והחינוך החרדי
- בתי ספר עצמאיים לא-דתיים
- מיון, הסללה ובחירת מקצועות לימוד
- הפוליטיקה של תוכניות הלימודים והיכוח על תוכנית הליבה
- המיצ"ב והמבחנים הבינלאומיים
- מימון החינוך
- התרחבות ההשכלה הגבוהה

דרישות והרכב ציון הקורס:

משקל בציון הסופי

נוכחות בהרצאות אינה חובה

עבודות - 80%

בוחן בקיאות – 20%

ציון מעבר בחינה: 56

ציון סופי עובר בקורס: 70

דגשים בעת קורונה:

אופן ההוראה בקורס - יתכנו שינויים באופן ההוראה בהתאם למצב הקורונה באותה העת ובכפוף להחלטות הממשלה, האוניברסיטה ולשיקול דעת המחלקה. אופן הערכה בקורס - ככל שלא יתאפשר לקיים בחינות פרונטליות הן עשויות להשתנות למטלות חלופיות. עם זאת, המחלקה תשמור על הרכב הציון בקורס, כך שהמטלה החלופית שתינתן תהיה באותו משקל של המקורית.

רשימה ביבליוגרפית:

חלק א' - מגמות היסטוריות בהתפתחות מערכת החינוך

בתי ספר וחינוך בפלסטינה/א"י עד 1948

קריאת חובה:

אבו-סעד, א. 2009. התפתחות מערכת החינוך הפלסטינית-ערבית בתקופת האימפריה העות'מאנית והמנדט הבריטי. אלנבראס 5: 20-4.

רייכל, נ. 2008. סיפורה של מערכת החינוך הישראלית: בין ריכוזיות לביזור; בין מוצהר לנסתר; בין חיקוי לייחוד. תל-אביב וירושלים: מכון מופ"ת והוצאת מאגנס. עמ' 62-91.

קריאה מומלצת:

סבירסקי, ש. 1990. חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות. עמ' 32-7. (ניתן לקרוא את הספר דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

הרמתי, ש. 2000. המורים החלוצים. תל אביב: הוצאת משרד הביטחון (סדרת אוניברסיטה משודרת). (ניתן לקרוא את הספר דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

לידתה של מערכת החינוך הישראלית 1948 - 1953

קריאת חובה:

רייכל, נ. 2008. סיפורה של מערכת החינוך הישראלית: בין ריכוזיות לביזור; בין מוצהר לנסתר; בין חיקוי לייחוד. תל-אביב וירושלים: מכון מופ"ת והוצאת מאגנס. עמ' 104-113.

סבירסקי, ש. 1990. *חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות*. עמ' 86-33.
חוק לימוד חובה, התש"ט-1949

חוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953

קריאה מומלצת:

אלחאג', מ. 1996. *חינוך בקרב הערבים בישראל: שליטה ושינוי חברתי*. ירושלים: מאגנס.
פרק 3.

צמרת, צ. 2002. הפחד במפא"י לחינוך ל'שמד רוסי' וביטול 'זרם העובדים' בחינוך. *עיונים בתקומת ישראל* 12: 358-341.

התרחבות מהירה, פיצול פנימי, מדיניות הטיפוח ומבחן הסקר 1968 - 1953

קריאת חובה:

סבירסקי, ש. 1990. *חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות*. עמ' 137-103.
קריאה מומלצת:

סבירסקי, ש. 1990. *חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות*. עמ' 102-87.

צמרת, צ. 2005. "זלמן ארן והפרודוקטיביזציה של בני 'עדות המזרח'". בתוך א. בראלי, ד. גוטויין, ט. פרילינג (עורכים) *חברה וכלכלה בישראל: מבט היסטורי ועכשווי*. ירושלים וקריית שדה בוקר: יד יצחק בן-צבי ומכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן-גוריון.

לוי, א. 1993. שמונה עשרה שנים של מבחן סקר כיתה ח': קורותיו, השפעתו והגורמים לביטולו. *מגמות ל"ה*: 307-323.

אינטגרציה 1968 - 1990

קריאת חובה:

רש. נ. וכפיר, ד. 2004. מיזוג חינוכי בישראל: שלושים שנים של מדיניות הסנסית בצל אידיאולוגיה משתנה. *מגמות מ"ג* (1): 33-63.

קריאה מומלצת:

הוועדה הפרלמנטרית לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל יסודי בישראל. 1971. *דו"ח הוועדה הפרלמנטרית לבחינת מבנה החינוך היסודי והעל יסודי בישראל 1966-1968*.

סבירסקי, ש. 1990. *חינוך בישראל: מחוז המסלולים הנפרדים, תל-אביב: ברירות*. עמ' 158-139.

מגמות עכשוויות במדיניות החינוך: ביזור, הפרטה וסנדרטים חינוכיים

קריאת חובה:

יוגב, א. 2007. *אידיאולוגיה, פדגוגיה ומדיניות החינוך בישראל*. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

קריאה מומלצת:

איכילוב, א. 2010. כינון החינוך הציבורי והנסיגה ממנו. בתוך א. איכילוב (עורכת) *הפרטה ומסחור בחינוך הציבורי בישראל*. תל אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב. (ניתן לקרוא את הספר דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

דהאן, י. ויונה, י. 2005. דו"ח דברת: על המהפכה הניאו-ליברלית בחינוך. *תיאוריה וביקורת* 27: 11-38.

חלק ב' - מגזרים במערכת החינוך בישראל

המיעוט הערבי במערכת החינוך בישראל

קריאת חובה:

ג'בארין, י. ואגבאריה א. 2010. חינוך בהמתנה: מדיניות הממשלה ויוזמות אזרחיות לקידום החינוך הערבי בישראל. נצרת: דיראסאת, מרכז ערבי למשפט ומדיניות. עמ' 51-68 (באתר נמצא הפרסום המלא).

קריאה מומלצת:

בלס, נ. 2017. ההישגים הלימודיים של תלמידים ערבים. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

פניגר, י. ואיילון, ח. 2016. מדיניות לשונית ונגישות להשכלה הגבוהה: פערים בין יהודים וערבים בישראל. בתוך א. אדי-רקח וא. כהן (עורכים), דינמיות בהשכלה הגבוהה: אסופת מאמרים לכבודו של פרופסור אברהם יוגב. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.

החינוך הממלכתי-דתי

קריאת חובה:

כץ, י. 2004. החינוך הממלכתי-דתי. בתוך: ז. גרוס וי. דרור (עורכים) חינוך כאתגר חברתי. תל-אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל-אביב.

קריאה מומלצת:

דגן, מ. 1999. החינוך הממלכתי-דתי: הגישות, התפתחותן ויישומן. בתוך: א. פלד (עורך) יובל למערכת החינוך בישראל, כרך א'. ירושלים: משרד החינוך ומשרד הביטחון.

שוורץ, ד'. 2013. על הקיצוניות הציונית הדתית: חינוך ואידיאולוגיה. דור לדור קבצים לחקר ולתיעוד תולדות החינוך היהודי בישראל ובתפוצת, כרך מ"ד: 83-127. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה).

החינוך החרדי

קריאת חובה:

טאוב, א. 2013. מאידאולוגיה לפרקטיקה: תמורות בדגם החינוך העצמאי החרדי. דור לדור: קבצים לחקר תולדות החינוך היהודי בישראל ובתפוצות. כרך מ"ד: 191-212. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה).

קריאה מומלצת:

שפיגל, א. 2011. "ותלמוד-תורה כנגד כולם" חינוך חרדי לבנים בירושלים. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל. עמ' 32-46.

סמוטרייז, א. 2013. חינוך וגיוס זהותי בישראל: התנאים להופעתה של רשת החינוך של ש"ס. בתוך: י. יונה, נ. מזרחי וי. פניגר (עורכים) פרקטיקה של הבדל בשדה החינוך בישראל: מבט מלמטה. ירושלים: הקיבוץ המאוחד ומכון ון ליר.

בתי ספר עצמאיים לא-דתיים

קריאת חובה:

גופן-שריג, ע. 2004. עשה זאת בעצמך: יזמות אזרחית כאסטרטגית חידוש במדיניות החינוך בישראל. ירושלים: בית הספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים.

קריאה מומלצת:

הוד, ר. 2013. הפרטה מלמטה: שינויים ביחסי מדינה-חברה במערכת החינוך בישראל. עבודת גמר לתואר שני. המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

חלק ג' - סוגיות נבחרות במדיניות החינוך בישראל

טקסים בבית הספר: עיצוב זיכרון וזהות הלאומית

קריאת חובה:

לומסקי-פדר, ע. 2003. מסוכן זיכרון לאומי לקהילת אבל מקומית: טקס יום הזיכרון בבתי ספר בישראל. *מגמות מ"ב* (3): 387-353.

קריאה מומלצת:

בן עמוס, א. ובית אל, א. 1999. טקסים, חינוך והיסטוריה: יום השואה ויום הזיכרון בבתי - ספר בישראל. בתוך: ר. פלדחי וע. אטקס (עורכים) *חינוך והיסטוריה: הקשרים תרבותיים ופוליטיים*. ירושלים: מרכז זלמן שזר.

גודמן, י. ומזרחי, נ. 2013. זיכרון לאומי והסללה אזרחית: הבדלים אתניים מעמדיים בתהליכי זיכרון בבתי ספר תיכוניים בישראל. בתוך: י. יונה, נ. מזרחי וי. פניגר (עורכים) *פרקטיקה של הבדל בשדה החינוך בישראל: מבט מלמטה*. ירושלים: מכון ון ליר.

הפוליטיקה של תכניות הלימודים

קריאת חובה:

רז-קרוצקי, א. 2002. תכנית הלימודים בהיסטוריה וגבולות התודעה הישראלית. בתוך: א. בן-עמוס (עורך) *היסטוריה, זהות וזיכרון: דימויי עבר בחינוך הישראלי* (עמ' 47-68). תל אביב: רמות. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

קריאה מומלצת:

פינסון, ה. 2016. בין הפוליטי והמקצועי: תפקידו של חינוך לאזרחות בחברה בקונפליקט. גילוי דעת 10: 191-198.

אלחאג', מ. 2002. תוכנית הלימודים בהיסטוריה לבתי-ספר עבריים ולבתי-ספר ערביים בישראל: אתנוצנטריות מול רב-תרבותיות נשלטת. בתוך: א. בן-עמוס (עורך) *היסטוריה, זהות וזיכרון: דימויי עבר בחינוך הישראלי* (עמ' 154-137). תל-אביב: רמות. (ניתן לקרוא דרך אתר הספרייה באמצעות מאגר 'כותר').

הקבוצות והסללה

קריאת חובה:

איילון, ה. 2009. סוגים של בידול בתוכניות לימודים ואי-שוויון בהישגים. בתוך י. קשתי (עורך), *הערכה, חינוך יהודי ותולדות החינוך: אסופה לזכרו של פרופסור אריה לוי*. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, הוצאת רמות.

קריאה מומלצת:

קאהן, ס., לינצ'בסקי, ל. ואיגרא, נ. 1995. השפעת רמת ההקבצה על ההישגים במתמטיקה בחטיבת הביניים. *מגמות ל"ז* (1-2): 93-76.

פניגר, י. 2013. פסיכולוגיה, הסללה ואי-שוויון: הרפורמה בבתי הספר המקיפים הדתיים כמקרה מבחן. *אלנבראס* 7: 106-136.

מבחני המיצ"ב והמבחנים הבינלאומיים

קריאת חובה:

יוגב, א. ליבנה, ע. ופניגר, י. 2009. סינגפור במקום כרכור? מבחני הישג בין-לאומיים והגלובליזציה של יעדי החינוך. *מגמות מ"ו* (3): 355 - 337.

קריאה מומלצת:

אלכסנדר, ר. 2012. ממצאים בינלאומיים, מדיניות לאומית ופרקטיקה כיתתית: שאלות של שיקול דעת, חזון ואמון. *הד החינוך* אוגוסט 2012: 104-112.

פניגר, י. ופישביין, א. 2010. "האם מבחני המיצ"ב טובים או רעים למערכת החינוך שלנו?" *הד החינוך* פ"ד (4): 22-27.

מימון החינוך בישראל

קריאת חובה:

יוסטמן, מ. (עורך). 2014. *תקצוב דיפרנציאלי בחינוך*. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה. עמ' 7-23 (באתר מופיע הפרסום המלא).

קריאה מומלצת:

בלס, נ., זוסמן, נ. וצור, ש. 2016. *מעורבותן של הרשויות המקומיות במימון שעות העבודה של כוחות ההוראה בחינוך היסודי והשפעתה על ההעדפה המתקנת בחינוך הממלכתי-עברי*. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

התרחבות ההשכלה הגבוהה בישראל

קריאת חובה:

איילון, ח. 2008. מי לומד היכן ומדוע? ההשלכות החברתיות של ההתרחבות והגיוון במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. *סוציולוגיה ישראלית* י"ח(1): 33-60.

קריאה מומלצת:

פניגר, י., מקדוסי, ע. ואילון ח. 2016. אי-שוויון בהשלמת התואר הראשון: רקע חברתי, הישגים קודמים ומאפיינים מוסדיים. *סוציולוגיה ישראלית* י"ח(1): 82-104.

**Ben Gurion University of the Negev
The Faculty of Social Science**

Syllabus

Department of Education 2022-23

Course Name: The Israeli Education System

Course Number: 1291140

Lecturer: Prof. Yariv Feniger

Teaching Assistant: Ms. Yael Aharoni

Goals:

This is an introductory course on the Israeli education system. The course will focus on three main themes: (1) the development of schooling in Israel and the social context in which this development has occurred; (2) internal diversity in Israeli education system; (3) central issues in educational policy in Israel. The discussion will include research perspectives from academic fields such as history, sociology, political science and educational policy research.

Course Chapters:

- Schooling in Palestine before 1948
- The birth of the Israeli education system 1948-1953
- Expansion, differentiation and the nurture (tipuah) policy 1953-1968
- The integration policy 1968-1990
- Decentralization, school choice and educational standards 1990-2010
- The Palestinian-Arab minority in the Israeli education system
- Religious education in Israel
- Non-religious independent schools
- Sorting, tracking and curricular choices
- The politics of curricula and the debate over core curriculum
- Local and international educational standards
- School finance
- The expansion of the higher education system

Requirements:

Components of final grade

Papers 80%

Exam 20%